

ERZSÉBETVÁROS – DUMBRÁVENI – ELISABETHSTADT

Vida Gábor

ERZSÉBETVÁROSI KITÉRŐ

Nem volt ott igazából semmi dolgom, és már azt is nehéz felidézni, miért mentünk oda. Gyerekkoromban a vonatból sokszor láttam azt a furcsa dupla tornyú templomot, de valahol messze volt, hiába vesztegelt egyszer félóránál is többet a szerelvény a Dumbráveni állomáson. Mellesleg ilyen nevű település minden megyében van, a román névnek itt sincsen semmi köze a helyhez és a múlthoz, a fordítónak nem jutott semmi más eszébe, a szó ligetet, fiatal, ritkás erdőt jelent. Egyszer még elautóztunk oda nyugati turistákkal, akik valamit kerestek, de olyan lepusztultnak tűnt az egész városka, por volt, szemét, málladozó épületek, hogy körül sem néztünk igazán, autóba szálltunk és elmenekültünk. Pedig én szeretem az ilyen lepattant helyeket, megvan a mulandóságnak a maga bája, és itt az idő nemcsak elmélet vagy számsor, hanem tapasztalat, a kő is megöregszik.

Szentágotáról bicikliztünk Marosvásárhely felé, kellemetlen, szúrós fényű, meleg nyári nap volt, vihar készült, igyekezni próbáltunk, egy-egy rövid szélroham szalmaszálakat kapott fel, vitte a szürke aszfalton, aztán el ejtette. A forgalom gyér volt, a járvány két hulláma között alig volt német turista a szászok elhagyott földjén, és magyar rendszámú autót sem igazán láttunk. Én már túl vagyok azon, hogy a szászok kiürített földjén sajnálkozzam. A műemlék templomokat és azt, ami építészetileg megmaradt, megbámulom, és megyek tovább, elmúlt ez is, elmúlik más is, mennyi jobb sorsra érdemes hely és ember van, én is közéjük tartozom. Rövidíteni akartuk az utat hazafelé, elkerültük Szászmedgyest, megcsodáltuk a berethalmi templomot, és ahogy legurultunk a Nagy-Küküllő partjára, ott állt velünk szemben az erzsébetvárosi templom túl a folyón, és akkor eldöntöttem, hogy meg akarom közelről nézni. A vihar lassan, kímérten és fenyegetően közeledett, kellene ott legyen valami panzió vagy benzinkút legalább, erre gondoltunk.

Van valami furcsa mindig abban, amikor a felmálházott biciklivel megérkezem egy patinás szálloda elé, fáradt vagyok és izzadt, előbb német tu-

ristának néznek, azután csökken a lelkesedés, amikor megszólalok románul vagy magyarul. A recepció ilyenkor általában nem tudja, hogy van-e kiadó szoba, fel kell hívja a főnököt, de a főnök házon kívül van, aztán a főnök meg kell nézze a füzetben, ami nem ott van, ahol. Kong a szálloda, üres a parkoló, és amíg várok, hogy eldöntsék, van-e kiadó szoba, megiszom egy sört, jelzem, hogy nem akarok továbbállni. Egy óra alatt kiderül, hogy van üres szoba. Van meleg víz, és egy pléhgarázsba bevihetjük a bicikliket, konyha viszont nincs. Veszünk párizsit, babkonzervet meg paradicsomot a szomszédos boltban. A szálloda gyönyörű szecessziós épület volt, kívül teljesen elhanyagolt, belül megpróbálták átalakítani, de kevés volt a meggyőződés, túl sok a műmárvány, a dohszag és a légfrissítő a legtöbb romániai szállodában ugyanilyen. Az ablakból viszont a térre látunk, és teljes pompájában mutatja magát a kéttornyú barokk templom. Van valami latin-amerikai hangulata az egésznek, mintha egy Márquez-regényben szerepelne. A málló vakolat, a redves faanyag, a rozsdás vasazat, a kilincs, a hepehupásra kopott kőpadló sokkal bensőségesebb hatást kelt, mintha szépen fel volna újítva, így olyan, mintha éppen használnák, mintha csak alig pár percre távoztak volna el az emberek, a lelkek, bármely pillanatban vissza is jöhetnének, azért van az ajtó nyitva, sehol őr, sehol jegyszedő és biztonsági személyzet, kamera vagy mozgásérzékelő. Az üres templom persze sosem üres. A város számára ez monumentális épület, van benne valami nagyzolás, amikor az örmények építették, úgy gondolták, hogy van jövő. Aztán kiderült, hogy nincs, de amit kőből és téglából összehordtak, maradandóbbnak bizonyult a társadalomnál. Ezeket az erdélyi kisvárosokat felszámolta a modernizáció, a dekonjunktúrát nehezen bírják, a mobilitással megáldott vagy megvert lakosság elvándorol, az marad, aki nem tud elmenni, és jönnek az újak, akik gyökeresen felforgatják a régi rendet, nem feltétlenül és programszerűen ellenségesek, de nem érdekli őket. A nagyobb, reprezentatív épületek megmaradnak, bár engem sokkal jobban érdekelnek a régi lakóházak, mert ebben Erzsébetváros különleges. Itt nem a szász építészet a domináns, mint Szentágotán vagy Segesvárott, sokkal több a hajlított, ívelt kapu, valami vidéki szecesszió, Enyeden és Szamosújváron látni ilyen házakat, mindenik egyedi, és ugyanahhoz a világhoz tartozik, ilyen lehetett Erdély kisvárosi építésze, látszik ez Tordán, Désen, Szilágysomlyón, Zsibón és Marosvásárhelyen. A házakhoz életformák, habitusok, családok és közösségek tartoztak, amelyek történetét, összképét csak szórványosan dolgozták fel. A társadalomnak ezek a rétegei sokkal sérülékenyebbnek bizonyultak, mint a székely vagy a mezőségi falu. A szocializmus kultúrpolitikája gyűlöl-

te a polgár és a kispolgár világát, fel is számolta, a falu volt az etalon, a proletariátusnak meg nálunk nem igazán volt kultúrája, csak ideológiája, és már proletariátus sincsen, de a blokkok és az ipari romok megmaradtak.

Ülünk hát Erzsébetváros patinás szállodájának legolcsóbb padlásszobájában, babkonzervet eszünk, és nézzük a vihart, olyan égzengés jön, hogy minden beleremeg, ezek a régi épületek mintha gumiból volnának, egy becsapott ajtó végigrengeti az egész nehéz házat. Egy ilyen hatalmas vihar sodorta le a templom hiányzó toronysüvegét, azóta sem volt erő újra felépíteni, és már aligha lesz, vannak ilyen felemás tornyú templomok, megbírják ezek az épületek a csonkaságot. Ha építész lennék, nem azon dolgoznék, hogy az épületeket színesre vakolják újra, hanem azon, hogy ezek az idő által okozott sebek, foghíjak, striák valamiképpen megmaradjanak, a felület érdes, szeszélyes ornamentika, amit az idő, a klíma, olykor pedig az emberi rongálás hozott valamiféle állapotba, saját hangulata van, összefüggés rendszere. Az más kérdés, hogy laknék-e szívesen egy ilyen festőien málladozó városban, mert szinte senkivel nem találkoztam az utcákon abban a nem egészen huszonnégy órában, amíg ott voltam. Aztán persze nyeregbe szálltunk, és egy dombtetőről visszanéztem, van még templom Erzsébetvárosban nem is egy, talán még visszajövök, talán majd emberekkel is fogok találkozni.

Ugy maradt meg bennem ez az erzsébetvárosi kitérő, mintha valahol nagyon messze jártam volna, és ahogy telik az idő, egyre kevésbé tudom felidézni, hogy mit is láttam, a fényképek sem igazán segítenek, és fellapozhatnám Orbán Balázst vagy valamely körültekintő lexikont, de most egy fényképet nézegetek, amelyet az örmény templom ajtajáról készítettem, egymillió kicsi repedés a tölgyfában, finom, sokrétegű erezet, amely nedvességre megduzzad, a melegre kiszárad, így lüktet az idő, nem látszik, nem halatszik, de én érzem és tudom.